

Újnacionalizmus és nemzetvallás

„Mi nemcsak olyan jövőt akarunk, ahol mindenkinek lesz munkája, [...] de olyat is, ahol a munka minden formája az Isten dicsőségét is szolgálja [...], a végső és nagy nemzetegyesítéshez szükség lesz arra az igazságra, amely nemcsak megszabadít, hanem egyben is tart bennünket, és nemcsak a nemzetrészeket köti össze, hanem a magyar lelkeket is [...]. Együtt harcolunk és együtt imádkozunk azért, hogy Isten, áldd meg a magyart.”¹

Egyetemi, vallási kultúrával kapcsolatos kurzusaimon rendszeres téma a vallások és a science fiction kapcsolata. Az olyan filmek, mint a *Dűne*, a *Star Trek*, a *Star Wars*, az *Orville* vagy más, klasszikus sci-fi szerzők, többek között Philip K. Dick vagy Aldous Huxley írásai alapvetően két elképzelést tükröznek a jövő vallásairól és a vallás(ok) jövőjéről. Vagy egy misztikus, számunkra még ismeretlen – ám valójában éppen, hogy több ismert vallás tanaiból összegyúrt –, a jövő elképzelt kultúráját átható és valamilyen szinten irányító vallást villantanak fel, vagy a weberi elképzelést tükrözik, amely szerint a tudományos-technikai fejlődés óhatatlanul maga után vonja a vallások eltűnését. Az írók és rendezők elképzelései sokszor érdekesek lehetnek, és stimulálják fantáziánkat, felkeltik érdeklődésünket a jövőtudomány iránt, míg máskor túlságosan is leegyszerűsítők, materialisták vagy épp bigottak, és a szórakoztatás mellett leginkább csak arra jók, hogy megállapítsuk, az adott szerző mennyire nem ismeri napjaink vallási folyamatait, mennyire elvakult vagy akár egyenesen becsmérlő képet fest a vallásokról és a vallásosságról. Napjaink vallási folyamatait és a vallásosság mutatóit ugyanis pont nem arról szólnak, hogy a vallás mint olyan eltűnőben lenne.² A kortárs vallási élet elemi formáit – kölcsönözve Durkheim klasszikus könyvcímét – persze nem feltétlenül csak a tradicionális, intézményesült vallások keretein belül kell keres-

¹ [sz. n.], „»Orbán Viktor: Keresztény értékeket követni igyekvő kormányzásra van szükség.«”, *Origo*, 2017. okt. 31, <https://www.origo.hu/itthon/20171031-orban-viktor-a-nemzet-osszefogott-talpra-allt-es-megeerosodott.html>.

² A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg. A témával foglalkozó szakirodalom rendkívül gazdag, főbb trendjeinek felsorolása is monográfiá(ka)t igényelne. A teljesség igénye nélkül itt csak José CASANOVA, *Public Religions in the Modern World* (Chicago: University of Chicago Press, 1994); Grace DAVIE, *A vallás szociológiája* (Pannonhalma: Bencés Kiadó, 2010); Daniele HERVIEU-LÉGER, *Religion as a Chain of Memory* (Cambridge: Polity Press, 2000) munkáit említem.

nünk. Vallási funkciót nyerhetnek eredendően nem vallási jelenségek – például a sztárkultusz, a rajongás vagy a politika –, de rohamos gyorsasággal terjedhetnek újabb vallási mozgalmak és vallási megújulási törekvések is. A helyzet külön érdekessége, amikor ezek a vallási szintre kerülő „új” jelenségek egymással összeérnek és egymásba folynak, illetve, amikor a „tradicionális” vallások keretei közé bejutva szereznek támogatókat.

Jelen tanulmány egy ilyen folyamatot, egy eredendően nem vallási jellegű politikai ideológia és a tágan értelmezett vallási kultúra összefonódásait kívánja bemutatni Magyarország példáján keresztül. Politikai állásfoglalás vagy véleményformálás nélkül arra kíváncsi, hogy az újnacionalizmus milyen módon jelent meg a szakralitás keretein belül, hogy a magyar politikai életet 2010 óta domináló újnacionalizmus és a gyengülő társadalmi bázissal bíró keresztény egyházak, valamint az egyelőre még elenyésző lélekszámú, ám fokozatosan erősödő újgógány mozgalmak hogyan találtak egymásra.

Hangsúlyozom, hogy kulturális antropológusként nem az események és szereplők minősítését tartom feladatommak, hanem a vizsgált folyamatok több szempontú megvilágítását, amelyből kiderülhet, hogy 1) *a kortárs újnacionalizmus vallási orientációja nem csak a jelen politikai körülményeiben gyökerezik*; és 2) *nem csak a hivatalos, „magas” ideológiák és intézményi kapcsolatok szintjén jelenik meg*; illetve 3) *a vallás és az újnacionalizmus összefonódása nem egyszerűsíthető le pusztán alá-fölé rendeltségi kapcsolatra, amelyben a vallás kiszolgáltatott eszköz lenne, hanem elemi, emberi tömegigények mozgatójává.*

Tanulmányomban két irányból közelítek az elemzéshez: egyrészt a hivatalos, intézményes szinten elemzem, másrészt az alulról jövő, úgynevezett *grassroots movement*ként induló hétköznapi kultúrát, az újnacionalizmus tapasztalati, megélt dimenzióját vizsgálom. Magyarországi empirikus tapasztalatok alapján ugyanis – hangsúlyozza Feischmidt is – indokolt a két szint egyidejű figyelembevétele, mivel az újnacionalizmust nemcsak a pártpolitikai retorika, hanem civil és piaci keretek között létrejövő kulturális termékek és diszkurzív formák is alakítják,³ amelyek elsajátítása a mindennapi praxis során történik meg. Mindenekelőtt azonban rövid kitérőt kell tennünk az újnacionalizmus irányába, hogy annak vallási jellemzőit megismerjük.

AZ ÚJNACIONALISTA NEMZETVALLÁS

Jól tudjuk, hogy a vallás és a nacionalizmus számos területen érintkeznek egymással, és sok közös vonást is mutatnak. Azt is tudjuk, hogy a nacionalizmus megjelenése a 18–19. század fordulóján szorosan kötődött a kereszténységhez. A kettő kapcsolódásait azonban nem lehet egységesen megközelíteni, hiszen tér-

³ FEISCHMIDT Margit, „Nemzetdiskurzusok a mindennapokban és a nacionalizmus populáris kultúrája: Előszó”, in *Nemzet a mindennapokban: Az újnacionalizmus populáris kultúrája*, szerk. FEISCHMIDT Margit, 7–48 (Budapest: L'Harmattan Kiadó–MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2014), 20.

ben, időben, felekezetenként és etnikumonként változó formákat ölthetnek. Más-ként formálódott és funkcionált a nacionalizmus a hidegháború éveiben a vasfüggöny két oldalán, napjainkban iszlám, zsidó vagy keresztény közegben, vagy éppen az Európai Unió egyes tagállamaiban. A sokféle modernitás korában⁴ logikus módon sokféle újnacionalizmussal találkozhatunk. A mai újnacionalizmusra is igazak tehát Hayes több mint fél évszázada leírt szavai, amelyek hangsúlyozzák, hogy „a nacionalizmusnak különböző formái és fokozatai léteznek. Néhány közülük összeegyeztethető vagy rokonítható történelmi, nemzetek feletti vallásokkal. Mások eszközök lehetnek arra, hogy egy olyan, lényegében materialista és ateista mozgalom, mint a kommunizmus, kvázi-vallásos szankciókat hozzon létre. Megint mások pedig akár önmagukban is vallások lehetnek, amelyek kölcsönösen féltékenyek és kizárólagosak.”⁵

Habár rendkívül összetettek az Európai Unió vallási mutatói, és jól tudjuk, hogy egységesen nem is beszélhetünk „európai” vallási változásokról, mégis, mintha Hayesnek némiképp igaza lett volna akkor is, amikor arról írt, hogy a nacionalizmus kvázi-vallásként lép a *vallások helyébe*. Azt persze ma már látjuk, hogy a klasszikus szekularizációs elméletek⁶ meg nem valósulása miatt a kvázi-vallási (új)nacionalizmus nem a vallások helyébe, hanem épp a *vallások mellé* lépett. Sőt, régióinkban főként az intézményesült kereszténységgel összefogva kínál mindenki – vallásos és nem vallásos tömegek – számára alapvetően vallási világképet. Ennek alapja az a bipoláris opozíciókban működő mitológiai világkép, amelyben az „idegen”, „gonosz”, „más” erői összeesküdtek a „jó”, „keresztény”, európai világrend és a „keresztény családmodell” megdöntéséért.⁷ Ez a manicheus jellegű, fekete-fehér gondolkodás, amely végigkísérte az emberi történelmet, alapvetően olyan konspirációs teóriaként működik, amelynek alapja egyrészt az azonosulás-szembenállás elemi szüksége,⁸ másrészt az a kognitív jellemző, hogy a valóságos okok bonyolultságánál mindig könnyebb fekete-fehéren látni a dolgokat, és minél bizonytalanabb a kulturális, politikai stb. folyamatok átlátása, annál nagyobb az igény az efféle tetszetősen egyszerű, érthető magyará-

⁴ A sokféle modernitás elméletét, legfontosabb teoretikusainak írásait lásd Niedermüller összefoglaló kötetében: *Sokféle modernitás: A modernizáció stratégiai és modelljei a globális világban*, szerk. NIEDERMÜLLER Péter és tsai. (Budapest: Nyitott könyv-L'Harmattan Kiadó, 2008).

⁵ Carlton J. H. HAYES, *Nationalism: A religion* (New York: The MacMillan Company, 1960), 18. Saját fordítás. P. I.

⁶ A szekularizációs elméleteket taglaló könyvtárnyi irodalomból lásd többek között: Steve BRUCE, *God Is Dead: Secularization in the West* (Oxford: Blackwell, 2002); Peter L. BERGER, *The Sacred Canopy* (New York: Doubleday, 1969).

⁷ A girard-i bűnbakképzés mechanizmusa fedezhető fel az olyan nyilatkozatok mögött, amelyek szinte minden negatív történés és tendencia mögött a „bűnök okozójaként” valamely összeesküvőt (például Soros György, Emmanuel Macron, európai liberális pártok), a keresztény identitás ellenségeit határozzák meg, akik ellen a „keresztes propaganda-hadjárat” indítása elengedhetetlen kényszernek tűnik.

⁸ Milton ROKEACH, *The open and closed mind* (New York: Basic Books, 1960).

zatokra.⁹ Az újnacionalista világkép egyik fókuszában tehát – hangsúlyozza Feischmidt is – egy ellenségkép áll, és az ezzel való szembehelyezkedés adja az újnacionalista identitás alapjait.¹⁰ Ennek is tudható be, hogy az újnacionalizmus a vallásokéhoz hasonló, megdönthetetlennek tűnő dogmákon alapul, és követői gyakorlatilag ekként is kezelik őket. Az újnacionalizmus hívei az általuk vallott ideológia kapcsán gyakorlatilag identitásképző, fundamentalista vallási viselkedést és hozzáállást mutatnak: legfőbb parancsolatként a nemzet (illegális bevándorlótól, a nemzetközi liberalizmustól, oligarcháktól stb. való) védelmének célját szolgálják, tudatosan „harcolnak” a másként gondolkodók és ideológiák ellen, és hajlamosak azt gondolni, hogy ők az egyetlen, igazi, hithű nacionalisták. Ragaszkodnak hitükhöz, kvázi-kinyilatkoztatásként értelmezik és azonosulnak vezetőik nézeteivel, és az egyetlen igaznak tételezett útban való hitük okán meggyőzni, attól eltéríteni őket szinte lehetetlennek tűnő vállalkozás. Bármiféle kompromisszum e téren hitük és identitásuk megsemmisüléseként lenne értelmezhető. Jó példát szolgáltat erre a nemzetközi migráció kapcsán véleményt formáló Ferenc pápa esete, akit katolikus újnacionalista körökben is hajlamosak „migránspápaként”, „sorospápaként” aposztrofálni, igazolván azt, hogy az újnacionalizmus dogmáihoz való ragaszkodás (itt a nemzetközi migráció mint örödi terv) képes a vallási dogmák és tanok felülírására is.

Nem feltétlenül kell tehát a hagyományos értelemben vett vallásosnak lenni ahhoz, hogy az emberek szent célok érdekében ideológiai harcot vállaljanak és vallási cselekvéseket gyakoroljanak. Az újnacionalizmus mint a szent nemzet¹¹ nemzetvallása manifesztálódik.

Ha az újnacionalista nemzetvallás kialakulásának okait keressük, nyilvánvalónak tűnhet a magaspolitikai folyamatokhoz fordulni, hiszen valóban felrajzolható az ív, amelyben a kétezres évek elejétől napjainkig az újnacionalizmus „diadalmenetének” lehetünk szemtanúi. Az újnacionalizmus a 2010-es parlamenti választások után mind erőteljesebben vált a kormányzó Fidesz sajátosságává, sőt a nemzetközi menekült- és migrációs krízis megjelenése után (2015) a nacionalizmus más, korábbi formái eradikálását figyelhettük meg. A diadalmenetben pedig aktív résztvevő volt a vallási szféra is. A vallás és az újnacionalizmus összefonódása mind hangsúlyosabbá vált: a vallás is növekvő teret szerzett a politikában,¹²

⁹ Erről bővebben lásd: KAPITÁNY Ágnes és KAPITÁNY Gábor, „Az összeesküvés-elméletek néhány szocio-kulturális összetevője”, in *Tapasztalatból hallottam...: Alternatív világképek, összeesküvés-elméletek társadalomtudományi elemzése*, szerk. POVEDÁK István és HUBBES László Attila, 27–38 (Szeged: MAKAT Modern Mitológiai Kutató Műhely, 2018).

¹⁰ FEISCHMIDT, „Nemzetdiskurzusok...”, 15–16.

¹¹ MÁTÉ-TÓTH, András, „Szent nemzet: A nacionalizmus mint civil vallás Kelet-Közép-Európában”, in *Úton: Tanulmányok Tomka Miklós tiszteletére*, szerk. HEGEDŰS Rita és RÉVAY Edit, 153–168 (Szeged: SZTE Vallástudományi Tanszék, 2007).

¹² Az újnacionalizmus és a vallás összefonódásának első és – a tömegmédiátudósításainak köszönhetően – mindenki számára leginkább érzékelhető aspektusa, amikor a politika fordul a vallás felé és vonja be a vallást ideológiájába, diskurzusaiba, valamint preferáltan támogatandó területei

és az újnacionalizmus is megjelent a vallási kommunikációban.¹³ A keresztény szimbolika terjedése a kormányzati kommunikációban, a különféle egyházi beruházások, a valamely keresztény egyházhoz nyíltan kötődő személyek szerepvállalása a kormányzati döntéshozatalban, vagy a migráció kapcsán a laikus és klerikus hívek soraiban egyaránt kialakuló, kormány versus pápa megosztottság azonban csak következménye, tünete, nem pedig okozója az újnacionalizmus fel erősödésének. A folyamat gyökerei mélyebben és a vallási kultúra eltérő szegmenseiben keresendők.

A VALLÁSOS ÚJNACIONALIZMUS POPULÁRIS KULTÚRÁJA

Ha nem az intézményes szint felől, a politikai történésekből kiindulva elemezzük az újnacionalizmus és a vallás kapcsolódásait, hanem „békaperspektívából”, a hétköznapi vagy populáris kultúrában való megjelenéseit alapul véve, akkor az újnacionalizmus elterjedésének egészen más történetét kaphatjuk. Persze, az ilyen irányú vizsgálatok mélyfúrászerűek és adekvát, számszerű eredményeket ritkán hoznak, ugyanakkor ez az alapvetően kulturális antropológiai módszertan képes megvilágítani, hogy a hétköznapi kultúrában mennyire és hogyan jelenik meg a kettő keveréke, és az így létrejövő szinkretikus jelenség milyen mértékben válik vernakuláris világképek fundamentumává. A magyar esettanulmány például alátámasztja Edensor meglátását,¹⁴ amely szerint az újnacionalizmus megnyilvánulásai az állami retorika mellett, sokszor annál hangsúlyosabban is jelen vannak a populáris kultúrában mint mitológiák, performatív rítusok, szakralizált terek, vagy éppen a fogyasztói kultúra területén. Sőt, ezek a formák gyakran a magaspolitikai újnacionalizmustól függetlenül, azt megelőzően tűntek fel. A vernakuláris kultúrában megjelenő újnacionalizmust és vallásosságot tehát semmiképp sem tekinthetjük statikusnak. Ahogy Edensor is hangsúlyozta, a globalizáció következtében a nemzeti identitás folyamatosan újraalkotja magát, új kulturális elemekbe ágyazódik be, új területeket, kulturális formákat és gyakorlatokat termé-

közé. Ez alatt egyrészt arra a tendenciára gondolunk, amelynek eredményeképpen 1) a felső politikai döntéshozó mechanizmusban láthatóan emelkedik az egyházi kötődésű vallásos személyek szerepköre és nyilvános reprezentációja; másrészt hogy 2) a hivatalos politikai kommunikációban meghatározóvá válik a vallási utalások, vallási nyelvezet és szimbolika súlya és jelenléte; illetve 3) a preferáltan támogatandó területek között megnő az egyházi kötődésű projektek volumene.

¹³ A folyamat talán legismertebb, nemzetközi visszhangot kiváltó állomása Kiss-Rigó László püspök nyílt szembehelezkedése Ferenc pápával, egyúttal felsorakozása Orbán Viktor mögött a migráció megítélése kapcsán. Bővebben erről lásd a *Magyar Hang* és a *The Washington Post* írásait, hozzáférés: 2020.07.03, <https://magyarhang.org/belfold/2018/11/15/szinte-mindenben-egyertetek-orban-viktorral-a-teljes-letiltott-interju/>; https://www.washingtonpost.com/world/hungarian-bishop-says-pope-is-wrong-about-refugees/2015/09/07/fcba72e6-558a-11e5-9f54-1ea23f6e02f3_story.html?noredirect=on&utm_term=.3d24c3977a7b. Ugyanitt érdemes megemlíteni a korábban egyértelműen Fidesz-ellenes, baloldali kötődésű, pünkösdi-karizmatikus Hit Gyülekezete pálfordulását is.

¹⁴ Tim EDENSOR, *National Identity, Popular Culture and Everyday Life* (Oxford: Berg, 2002).

kenyít meg.¹⁵ Az újnacionalizmus megélt síkja a mai magyar kultúra gyakorlatilag minden szegmensében megtalálható a „rovásírásos” településtábláktól¹⁶ a sokszor „kitalált hagyományokat” őrző, több százezreket vonzó MOGY és Kurultaj fesztiválok¹⁷ át a hazafias rockzenéig¹⁸ bezárólag. Szakrális olvasatot e hétköznapi kultúra újnacionalizmusa két síkon nyerhet. Egyrészt – a már említett módon – amikor 1) maga az újnacionalizmus funkcionál vallásként, másrészt 2) az etnopogányságban, az újpogányság régióspecifikus ágában. Előbbire példát az új magyar – vagy inkább újmagyar – mitológia¹⁹ szolgáltat, amelynek legfőbb tézisei azután feltűnnek az etnopogányság tanai, szimbólumai és rítusai között is.

AZ ÚJNACIONALIZMUS MINT VALLÁS: AZ ÚJ MAGYAR MITOLÓGIA

Az új magyar mitológiáról, a magyarságtudomány alternatív vagy pseudo-tudományos irányzatairól áttekintést adni jelen írás terjedelmi keretei között lehetetlennek lenne. Megtették ezt már korábbi munkáink,²⁰ amelyek legfőbb megállapításaira itt csak utalni tudunk. Az új magyar mitológiák legfőbb közös jellemzője, hogy a magyarságot és a magyarság történelmét – elsősorban a kereszténység felvétele előtti őstörténelmet – az „akadémiai tudományosság” felfogásától eltérően értelmezik, az „akadémiai álláspontot” egyúttal szabadkőműves, Habsburg, zsidó, kommunista stb. ösztönzésre, háttérhatalmi összeesküvés eredményeként született magyarellenes konspirációként fogják fel.²¹ Az új magyar mitológia egyik központi kérdése különös módon – vagy talán természetesen – az eredet kérdése. Hangsúlyos, a fundamentalista újnacionalizmus korábban ismertetett gondolkodásmódjához hasonlóan dogmaként, „szent igazságként” kezelik, hogy a magyarság nem finnugor, hanem „annál dicsőbb” eredetű. A kanonizált uráli, finnugor tétellel szemben a magyarok egyesek szerint óásziai nép(ek)től és/vagy a suméroktól, hunoktól, szkítáktól, pártusoktól, szabinoktól, keltáktól, etruszkok-

¹⁵ Uo., 33.

¹⁶ A helytelenül rovásírásnak nevezett székelyírásról átfogóan Sándor Klára több kiváló munkája szól. Például: SÁNDOR Klára, *Nyelvrokonság és hunhagyomány* (Budapest: Typotex Kiadó, 2011).

¹⁷ A Magyarok Országos Gyűléséről elsőként Povedák István, a Kurultajról Csörsz Édua írt elemzést. POVEDÁK István, „MOGY: Egy neonacionalista fesztivál elemzése”, in *Vallás, egyén, társadalom*, szerk. BARNÁ GÁBOR, 123–146 (Szeged: MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, 2014); Csörsz Édua, „Az ’ósmagyar mítosz’ posztmodern rítusai Bugacon: A Kurultaj és az Ősök Napja”, in *Már a múlt sem a régi...: Az új magyar mitológia multidiszciplináris elemzése*, szerk. HUBBES LÁSZLÓ ATTILA és POVEDÁK ISTVÁN, 207–225 (Szeged: MAKAT Modern Mitológiai Kutató Műhely, 2015).

¹⁸ Erről lásd: FEISCHMIDT Margit és PULAY Gergő, „Élmény és ideológia a nacionalista popkultúrában”, in FEISCHMIDT, *Nemzet a mindemapokban...*, 249–289.

¹⁹ HUBBES és POVEDÁK, *Már a múlt sem a régi...*

²⁰ SZILÁGYI Tamás és SZILÁRDI Réka, *Istenek ébredése: A neopogányság vallástudományi vizsgálata* (Szeged: JATEPress, 2007); *Sámán sámán hátán: A kortárs pogányság multidiszciplináris vizsgálata*, szerk. POVEDÁK István és SZILÁRDI Réka (Szeged: MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, 2014).

²¹ *Tapasztalatból hallottam...: Alternatív világképek, összeesküvés-elméletek társadalomtudományi elemzése*, szerk. POVEDÁK István és HUBBES LÁSZLÓ ATTILA (Szeged: MAKAT Modern Mitológiai Kutató Műhely, 2018).

tól vagy ősi elő-európai (kárpát-dunai) populációktól erednek.²² De még különösebb a misztikus, földönkívüli civilizációtól, elveszett földrészről való származás hite, amit az *Arvisura*²³ és a belőle eredő csoportok hirdetnek. Az újmitológiában fontos szerepe van a nyelvnek önmagában is: hívei szerint a magyar nyelv őrzi az emberi ősnyelv legrégebb alakját a maga eredeti tökéletességében. Ennek a nyelvnek a jellegzetes, tiszta logikája alapján a magyar rovásírás volt a legelső írásforma, amelyből az összes többi ábécé később kialakult – következésképpen a magyar nép a közvetlen leszármazottja a történelem előtti ősműveltségnek, míg a többi népek belőle ágaztak és korcsosultak el.²⁴

Jól látható a leltárszerű áttekintésből is, hogy ez a fajta alternatív magyarságtudomány funkciójában túllép az ismeretek feltárásán és terjesztésén, és tanai hit alapú dogmákká rögzülnek. Valódi mítoszokként működnek: világképet adnak, világosan elkülönítik a jót és a rosszat, megoldást kínálnak a gyakran zűrzavaros, sokszor nem feltétlenül pozitív jelen problémáira, és magyarázatot az átláthatatlannak tűnő folyamatokra. Természetesen azok, akik ezeket az újmitológiákat identitásuk, világképük alapjaként olvassák, nem egyszerre hisznek minden irányzatban, és nem is feltétlenül tudatosul bennük, hogy az újmitológiákon alapuló újnacionalizmusuk – Hayes szavaival élve – vallásként funkcionál akár már meglévő vallásuk mellett, akár valamely intézményesült vallás helyett a mindennapjaik során.

AZ ÚJNACIONALIZMUS VALLÁSI DIMENZIÓJA: AZ ETNOPOGÁNYSÁG

Korábbi kutatásokból²⁵ is bebizonyosodott, hogy az, amit ma újpogánysággént neveznek meg Magyarországon, nagyrészt a globális vallási mozgalomként létező kortárs pogányság²⁶ speciálisan Kelet-Európára jellemző változata, amely jellemző jegyeiben különbözik a „nyugati” áramlatoktól. A „nyugati” újpogányság alapvetően a 20. század második felében jelentkező spirituális ébredési mozga-

²² Többek között BARÁTH Tibor, *A magyar népek őstörténete: Egyesített kiadás* (Budapest: Püski Kiadó, 2002); BADINY Jós Ferenc, *Nyelvtudomány és őstörténet* (Buenos Aires: szerzői magánkiadás, 1982); BOBULA Ida, *A sumér–magyar rokonság kérdése* (Buenos Aires: Editorial Transsylvania, 1961); KISZELY István, *A magyar nép őstörténete* (Budapest: Magyar Ház Kiadó, 2001); MESTERHÁZY Zsolt, *Magyar ókor*, 2 kötet. (Budapest: Magyar Ház Kiadó, 2002); PADÁNYI Viktor, *Dentu-Magyarica* (Veszprém: Turul Kiadó, 1989).

²³ PAÁL Zoltán, *Arvisura – Igazszólás: Palócok Regevilága*, 2 kötet. (Budapest: Püski Kiadó, 1972 [1998]).

²⁴ KISS Dénes, *Bábel előtt: Isten nyelve, avagy képességünk a magyar nyelvo* (Miskolc: Miskolci Bölcsész Egyesület, 1999); VARGA Csaba, *JEL JEL JEL: Az ABC 30.000 éves története* ([Piliszentiván]: Frig Kiadó, 2001); CZAKÓ Gábor, *Eredeti magyar nyelvtan* (Budapest: Cz. Simon Bt., 2011); VARGA Géza, *A székely rovásírás eredete: Írástörténeti tanulmányok* (Budapest: Írástörténeti Kutatóintézet, 1999); VAMOS-TÓTH Bátor és PÁPOSÍ-JOBBI Andor, *Tamana világnévtár* ([h. n.]: Magyarországért, Édes Hazánkért Kiadó, 2005).

²⁵ SZILÁGYI-SZILÁRDI, *Istenek ébredése...; Retorikai fogások a hálón innen és túl: etno-pogány rítusok és mítoszok*, szerk. HUBBES László Attila (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület, 2012); POVEDÁK és SZILÁRDI, *Sámán sámán hátán...; HUBBES-POVEDÁK, Már a múlt sem a régi...; SZILÁRDI Réka, Magyarországi újpogány vallások nemzeti identitáskonstrukciójának narratív mintázatai* (doktori értekezés, 2013).

²⁶ MICHAEL YORK, *Pagan Theology: Paganism as a World Religion* (New York: New York University Press, 2003).

lomban gyökerezik, amely depolitizált, természet- és mágiaközpontú, liberális, hierarchia- és kereszténységellenes, erőteljesen feminista jegyeket viselő, inkluzív jelenség, amelynek tagjai nyíltan vállalják pogány identitásukat. Ezzel szemben a kelet-közép-európai – különösképpen a magyarországi – változat a spiritizmussal szemben sokkal inkább egy hosszantartó, a történelmi válságok, kataklizmák idején fel-felébredő nemzeti ébredési, önmeghatározási mozgalomra vezethető vissza,²⁷ politikai jellege dominánsabb, radikálisan jobboldali és konzervatív. A természetközpontúság és a feminizmus itt kevésbé hangsúlyos, mágikus jellege is gyengébb, ám domináns eleme az etnocentrizmus, az exkluzivitás, az etnikai felsőbbrendűség tudata. Mindezek mellett ez is hierarchia- és kereszténységellenes, és ez a trend egy erőteljes szubverzivitásban csúcsosodik ki, ami mindenféle autoritást (egyházat, akadémiát, politikát) megkérdőjelez. Végezetül abból fakadóan, hogy erőteljesen szinkretikus jelenségről beszélünk, amely a kereszténységre is épít,²⁸ tagjai az esetek jelentős részében nem pogányként határozzák meg magukat.²⁹ Mindezek okán indokolt *etnopogányságg*ként való megjelölése és elkülönítése, amit alátámaszt, hogy az ilyen jellegű vallási mozgalmak tanai a magyarság eredetét, a történettudományi eszközökkel nehezebben megközelíthető őstörténetét magyarázó történeteket emelik át nemzetkép-erősítő mitológiai síkba, a nemzet újraszentelésére irányuló igyekezettel. Ez a nemzeti prófétai tudat³⁰ az etnopogányság valamennyi hazai irányzatában alapvető tézis. Mind a különféle táltosokat követő közösségek, vagy a „kereszténység előtti igazi (pártus/magyar) kereszténység” szinkretikus, rekonstrukcionista tanai között hangsúlyos, hogy a magyarok az igaz vallás, az eredeti, „Saul rabbi által el nem torzított” ősi kereszténység, a *szertetevallás* letéteményesei, őrizői.³¹ Annak dacára, hogy ősi hitéről erővel „kereszténységre térítették”, a magyarságnak mégis sikerült megőriznie és fenntartania a szakrális életrendet a *Kárpát-hazában* az elmúlt ezredév során.³² A néphagyományak köszönhetjük az igaz tudás fennmaradását az eredeti ősvall-

²⁷ Lásd előzményként a turanizmus vallási aspektusait vagy az 1945 utáni emigrációban működő alternatív őstörténések munkáit.

²⁸ A keresztény és az újpogány tanok és szimbolika sokféle keveredéséről bővebben lásd: Povedák István, „Láthatatlan határok: A keresztény – újpogány szinkretizmus”, in Povedák és Szilárdi, *Sámán sámán hátán...*, 55–78.

²⁹ Ezt a fajta kettősséget már felvázolta a nemzetközi és a magyar szakirodalom egyaránt. Lásd többek között: *Modern Pagan and Native Faith Movements in Central and Eastern Europe: Anthology*, eds. Kaarina Aitamurto and Scott Simpson (Durham: Acumen, 2013); *Modern Paganism in World Cultures: Comparative Perspectives*, ed. Michael F. Strmiska (Santa Barbara: ABC-CLIO, 2005), illetve magyarul: Hubbes László Attila, „Új magyar mitológia” in Povedák és Szilárdi, *Sámán sámán hátán...*, 34–54.

³⁰ Phillip E. Hammond, „The Conditions for Civil Religion: A Comparison of the United States and Mexico,” in *Varieties of civil religion*, eds. Robert Neely Bellah and Phillip E. Hammond, 40–85 (San Francisco: Harper & Row, 1985).

³¹ Többek között Bobula I., „A sumér–magyar...” (1961); Badiny Jós Ferenc, *Jézus király – A pártus herceg* (Budapest: Ősi Örökségünk Alapítvány, 1998); Zajti Ferenc, *Zsidó volt-e Krisztus?* ([h. n.]: Gede testvérek kiadása, 1936).

³² Pap Gábor, *Hazatalálás* (Budapest: Püski Kiadó, 1999); Szántai Lajos, *A Magyar Szent Korona szimbológiai megközelítése*, hozzáférés: 2020.04.20, <https://www.dobogommt.hu/dobogo/irasok.php>.

lás³³ vagy a táltoshit rejtve megőrzése révén, amely utóbbit különösképpen a *Yotengrit* tanaiból³⁴ lehet megismerni. Az első királya, Szent István által Mária Szűzanyának, a Boldogasszonynak (az ősi pogány magyar Babba istennő új arcának) felajánlott Magyarország³⁵ örökös szent küldetése ezek szerint az, hogy a Fény és az Igazság őrizője legyen, a Szent Korona misztikus programja révén.³⁶ Ezen fölül, szellemi hídként kell összekötnie Napkeletet a Nyugattal, mindeközben pedig megvédenie az egyetemesen központi jelentőségű *Kárpát-hazát* úgy a keleti népek betöréseitől, mint a nyugati hatalmak agresszív terjeszkedésétől. Ezeknek a történelmi mítoszoknak számtalan (néha akár egymást is kizáró) változata van.

Nemcsak a kimondottan hitbéli vonatkozásokban vallásos jellegűek, mint amilyen a pártus Jézus meg a Szent Korona tana, az Anyahita-, Boldogasszony-, Babba Mária-kultuszok, a táltoshiedelmek, hanem a mitikus történelem, az idealizált ősök kultusza is erős vallásos színezetet kap, gyakran a fundamentalizmusig fokozott meggyőződéssel. Hasonlóképpen, egyes narratívákban a táj, a földrajzi környezet is szakralizálódik; másrészt több helyszín (Bösztörpuszta, a tápiószentmártoni Attila-domb, Széphavas) rituális zarándoklatok, kiemelten vallási kultuszok központjává válik, mint Dobogókő a Pilis-szívcsakra tana³⁷ esetében, vagy maga a Kárpát-medence szentesül mint bölcső és élettér³⁸ több mítoszban is.

Bár ezek az etnopogány mozgalmak és ideológiák saját meghatározásuk szerint sokszor nem politizálnak, elsősorban a radikális jobboldali pártok bázisát érintették meg, és egészen addig, amíg a Fidesz nem nyitott a radikális jobboldal felé, alternatív réteggkulturának számítottak. Ezzel a politikai terjeszkedéssel viszont a korábban alternatívnak, radikálisan jobboldalinak minősített jelenségek sora vált a kormány által hivatalosan támogatottá vagy elfogadottá. Olyan – korábban pseudo-tudományosnak minősített – szerzők és a nemzet prófétai tudatát hangsúlyozó, vallási jellemzőkkel bíró műveik, valamint és a kitalált dicső történelem mítoszának neofolklorizmusára építő rendezvények és szervezetek kaptak állami támogatást, amelyek kívül esnek az akadémiai tudományoságon, sőt, sok esetben egyenesen szembehelyezkednek azzal. A korábban alternatív, radikális jobboldali szubkultúra mára megindult a tömegkultúra-iparággá alakulás útján.

³³ PAÁL, *Arvisura...*

³⁴ MÁTÉ Imre, *Yotengrit*, 4 köt. (Budapest: Püski Kiadó, 2004–2007).

³⁵ FALVAY Károly, *Boldogasszony: A női szerep a magyar hitvilág tükrében* (Budapest: Tertia Kiadó, 2001); MOLNÁR V. József, *Héboldogasszony* (Debrecen: Főnix Könyvek, 2001).

³⁶ PAP Gábor, *Angyali korona, szent csillag: Beszélgetések a magyar Szent Koronáról* (Jászberény: Jász-sági Művésztelep-Tötevény, 1997).

³⁷ GÖNCZI Tamás, *A Pilis titkai I.* ([h. n.]: Koronás Kerecsen Kiadó, 2013); PAP Gábor, „A Pilis-szindróma”, *Országépítő*, 2. sz. (1990): 2–9.

³⁸ FRIEDRICH Klára és SZAKÁCS Gábor, *A Tászk-tetőtől a bosnyák piramisokig* (Budapest: Regiszter Kiadó, 2007); CSER Ferenc és DARAI Lajos, *Magyar folytonosság a Kárpát-medencében* (Pilisszentiván: Fríg Kiadó, 2005).

Érezhető, hogy míg korábban az állam, az akadémia, a művészek, a magaskultúra játszották a magyar nacionalizmus meghatározásában a fő szerepet, mára az újnacionalista tömegkultúra és az arra épülő identitáspolitikai ipar legalább olyan meghatározó tényezővé vált.

KONKLÚZIÓ

Remélhetőleg e vázlatos ismertetésből is kivehető, hogy a (magyarországi) újnacionalizmus nem pusztán a politikai kultúrában van jelen, hanem átjárja a hétköznapi kultúra több dimenzióját is. Rendkívül összetett jelenség, amelynek ideológiai alapjai az alternatív magyarságtudomány új magyar mitológiáiban kereshetők. Vallási jellege nemcsak érdekszövetség eredménye, amelyben akár a politikai oldal, akár az egyházi intézmény pusztán az együttműködésben rejlő haszon miatt venne részt, hanem ennél mélyebben gyökerezik.³⁹ Régebben létezik a nemzet szakralizációjára egy alulról jövő tömegigény, amire a legújabb politikai folyamatok és szereplők ráéreztek és építenek, és ezektől független jelenségként, a napi politika tüneteként kell tekintenünk az intézményesült keresztény egyházak és a kormánypolitika kapcsolódásaira. A vallás nem az újnacionalizmus szolgálóleányaként van jelen, nem feltétlenül alá-fölé rendeltségi viszonytalalálkozunk, ahol az egyik fél a felhasználó, a másik pedig csak eszköz lenne. Az etnopogányság – amely bár nem politizál, ideológiai preferenciái egyértelműen mégis elhelyezik a politikai palettán – épp, hogy nem merít az újnacionalizmusból, hanem annak egyik forrásaként szolgál.

De paradox módon a vallási jelleg kifejlődéséhez nagyban hozzájárult az ellenségkeresés is, amelyet a nemzetközi menekült- és migrációs krízisben, valamint a vele társított, iszlám terjeszkedésre vonatkozó fóbiában találtak meg. És ez az a pont, ahol a legfontosabb kérdések felmerülnek a rendszerrel kapcsolatban. Az újnacionalizmus vallási dimenziójaként is felfogható etnopogányság tanai, valamint a kereszténység nem az ellenségképzésre épülnek, hanem pont a szeretetre, így elgondolkodtató, hogy az ellenségképzés mechanizmusára építő, bipoláris oppozíciókban gondolkodó újnacionalista politika mennyi ideig létezhet összhangban saját vallási dimenziójának szereplőivel. Predesztinált-e a kettő közötti belső feszültség megjelenése, s ha igen, vajon melyik ideológia lesz erősebb? A kereszténység nacionalizálása vagy az újnacionalizmus keresztényiesítése?

³⁹ Eleve kérdéses, hogy a vallásoktól egyre erősebben elforduló magyar társadalomban mekkora politikai tőkére tett szert a kormány a keresztény identitás hangsúlyozásával.